

СЕКЦІЯ І. ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО ТА СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СХОДУ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-530-6-1>

Бабенко Р. В.

ORCID: 0009-0003-3554-5596

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри всесвітньої історії та археології

*Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

“АХМАТОВІ СЛОБОДИ” В СТРУКТУРІ МОНГОЛЬСЬКОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЗЕМЕЛЬ ЧЕРНІГІВСЬКОГО КНЯЗІВСТВА В XIII СТ.

Ключові слова: князі, “Ахматові слободи”, баскак, монголи.

Внаслідок “Великого західного” походу руські князівства потрапили у сферу впливу Монгольської імперії і Золотої Орди. Форми контролю і співпраці були різними: 1) делегування владних повноважень князям; 2) запровадження інституту баскаків у князівствах; 3) введення прямого адміністрування баскаками руських земель. Дві таких зони прямого управління існували в Галицько-Волинському князівстві – Бакота і Болохівська земля – й одна в Чернігівському князівстві – “Ахматові слободи” [3]. Галицькі автономії були радше самоврядуванням, під захистом баскаків, а адміністративні новоутворення на Чернігівщині стали економічним експериментом монгольської влади на Русі.

Після загибелі князя Михайла Всеволодовича Чернігівське князівство втратило провідний статус. Регіональними лідерами стають Галицько-Волинське і Володимирське князівства. Нашадки Михайла перенесли центр життя князівства на північ – у Брянськ і Корачів. Вони дістали ярлики на правління і підкорялись баскакам [8, с. 29, 73, 306].

Зі смертю Менгу-Тимура-хана в 1280 р. в Золотій Орді розпочалась боротьба за владу між темником Ногаєм і ханом Телебугою. На регіональному рівні вона виявилася у спробі встановити Ногаєм свій протекторат над князівствами Чернігівщини. З цією метою на півдні Курського князівства в 1283–1284 рр. були створені адміністративні новоутворення – “Ахматові слободи”. Одна з них, імовірно,

співвідноситься з Бесединським городищем східніше Курська, інша – з поселенням біля с. Леб'язого на правому березі Сейму під Курськом [1, с. 71–72].

Ахмат дістав титул баскака від Ногая з правом таньмачі. Мінімальні податки і пільги прискорили заселення поселень [2]. Поселенці отримували землю за службу в баскацьких загонах [6, с. 56]. Особливо багато втікачів було з володінь князів Чернігівщини Олега Рильського і Святослава Липовецького. Монгольська влада часто ініціювала створення військово-орних поселень з етнічно строкатим населенням. Таке поселення було створене, зокрема, у Туві [7, с. 204]. Схоже призначення мали і Болохівські землі, що дістали автономію замість данини зерном [5, с. 399]. Отже, “Ахматові слободи” демонстрували переваги життя під монгольським протекторатом.

Князі завжди намагалися силою ліквідувати ці сепаратистські автономії [4, с. 153–154]. У відповідь баскацькі загони Ахмата грабували землі суміжних князів з метою примусу їх до співпраці з Ногаєм. У цьому протистоянні Олег і Святослав лише за підтримки військ хана Телебуги в 1289 р. змогли ліквідувати ці адміністративні новоутворення.

Література:

1. Археологическая карта России: Курская область. Часть 1. М. : Институт археологии РАН, 1998. 304 с.
2. Бабенко Р. В. Монгольська податкова система на Русі в XIII ст. Наукові записки. Збірник наукових статей національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. К. : НПУ, 2002. Випуск XLV. С. 269–277.
3. Бабенко Р. В. Прикордонні землі Південно-Західної Русі і Золотої Орди (друга пол. XIII – перша пол. XIV ст.). Історія в школі. № 3, 2000. С. 6–11.
4. Грушевський М. С. Історія України-Русі : в 11 т., 12 кн. К. : Наук. думка, 1993, Т. 3. 592 с.
5. Літопис Руський. К. : Дніпро, 1989. 591 с.
6. Насонов А. Н. Монголы и Русь. М. – Л. : Изд-во АН СССР, 1940. 177 с.
7. Степи Евразии в эпоху Средневековья. М.: Наука, 1981. 300 с.
8. Тизенгаузен В. Г. Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды. М. – Л. : Изд-во АН СССР, 1941, т. II. 305 с.